

SBORNÍK ARCHIVU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK

12/2014

Liberecké semináře k česko-slovenským vztahům a cyklus Československo 1945–1989

► Jaroslav Pažout

V letošním roce proběhl na půdě Technické univerzity v Liberci již 24. ročník tradičního semináře o česko-slovenských, resp. slovensko-českých dějinách. První setkání se uskutečnilo 26.–28. srpna 1991 v atmosféře obav o společný stát především díky iniciativě Hnutí česko-slovenského porozumění, konkrétně jeho předsedy Vlado Čecha. Této myšlenky se ujali liberečtí členové hnutí a pracovníci nově vytvořené pedagogické fakulty v Liberci, Severočeského muzea a Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. Do Liberce se sjeli účastníci z celé tehdejší České a Slovenské federativní republiky. Seminář, jako místo pravidelných odborných diskusí konaných tradičně v poslední srpnové dekádě, přežil i rozpad federace, jeho význam možná ještě stoupl. Hlavním organizátorem druhého ročníku se stala Masarykova akademie Liberec, která také vydala sborník textů z prvních dvou zasedání.¹ Spolu s tehdejší katedrou dějepisu (dnes katedrou historie) se akademie podílela na organizaci akce do roku 1996.

Od roku 1994 se semináře, které již stabilně probíhají v univerzitní budově H ve Voroněžské ulici, věnovaly sevřeněji vždy určitému, úžeji vymezenému tématu. Jejich klíčovou postavou se stal profesor Robert Kvaček z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, který pravidelně odbornou část seminářů otevírá úvodním slovem k danému problému, nastiňujícím jeho širší souvislosti. Toto angažmá předznamenovalo stálé pedagogické působení Roberta Kvačka na katedře dějepisu, resp. historie, liberecké univerzity. Dále je třeba zmínit významnou úlohu Miloslavy Melanové z této katedry, která byla dlouholetou hlavní organizátorkou seminářů. V Liberci přednášeli významní historici z České republiky a ze Slovenska, mezi časté účastníky patřili mj. Ivan Kamenec, Jozef Jablonický, Miroslav Pekník, Vilém Prečan či Jan Rychlík.

V letech 1997–1999 se podařilo díky grantu nadace Open Society Fund zajistit účast slovenských učitelů, kteří přinesli do společných diskusí informace o stavu výuky dějepisu na tamních školách a jejích problémech. Po skončení podpory Open Society Fund poskytlo prostředky na účast slovenských učitelů slovenské ministerstvo školství. Z české strany několikrát zaštil pořádní semináře grant Fondu rozvoje vysokých škol. Když podmínky fondu přestaly tuto podporu umožňovat, podpořilo tři ročníky vedení Pedagogické (od roku 2008 Přírodovědně-humanitní a pedagogické) fakulty Technické univerzity v Liberci (FP TUL). Významnou roli

1 URBAN, Zdeněk – PICHLOVÁ, Ilona – MOUČKA, Antonín (eds.): *Cestami česko-slovenské vzájemnosti*. Masarykova akademie Liberec, Liberec, 1993.

ve finančním zajištění účasti slovenských učitelů na semináři zaujímá Vzdělávací nadace Jana Husa, díky které může každoročně na srpnová zasedání do Liberce dorazit minimálně deset pedagogů ze Slovenska. Od roku 2005 poskytuje tato nadace pravidelné příspěvky také na organizaci semináře a od roku 2008 se stala vedle katedry historie také spolupořadatelkou celé akce. Odbornou záštitu nad seminářem převzala Česko-slovenská komise historiků, ustavená v roce 1993, která mj. pomáhala získávat pro seminář referenty z obou zemí. V Česko-slovenské ročence vydávané komisí byly publikovány příspěvky z některých ročníků semináře.² Pro setkání má velký význam odborná podpora Ústavu politických věd SAV (původně Politologický kabinet SAV).³ Vedle výše zmiňovaného Jozefa Jablonického a současného ředitele Miroslava Pekníka patřili mezi pravidelné účastníky Norbert Kmeť či Juraj Marušiak.⁴

Srpnové liberecké semináře se staly tradičním místem pro setkávání českých a slovenských historiků, pedagogů, archivářů, studentů a dalších zájemců o česko-slovenské dějiny, místem živých odborných diskusí i přátelských debat. Cílem není pouze hledání příbuzného a pozitivního ve vzájemných vztazích, ale také zkoumání konfliktů, rozporů a odlišných pohledů. V tomto smyslu přispívají liberecké semináře k tomu, aby hlubší poznávání dějin pomáhalo zbavit Čechy a Slováky traumat z minulosti.

V roce 2012 se stal jedním ze spolupořadatelů vedle katedry historie FP TUL a Vzdělávací nadace Jana Husa také Ústav pro studium totalitních režimů. V souvislosti s doplněním pořadatelských organizací o další instituci byl v rámci seminářů koncipován pětiletý cyklus Československo v letech 1945–1989, plánovaný na léta 2012–2016, tedy na 22.–26. ročník. Částečně se též modifikovala struktura seminářů, která má více vycházet vstříc potřebě učitelů základních a středních škol k praktickému využití poznatků získaných na semináři. První den je vyhrazen odborným příspěvkům na dané téma, druhý den pak jeho didaktickému využití ve výuce a menšímu filmovému semináři, seznamujícímu účastníky s odrazem problematiky ve filmové a televizní tvorbě. Mezi základní prvky každého semináře patří úvodní

2 Poprvé byly texty referátů z libereckých seminářů vydány v Česko-slovenské historické ročence v roce 2000: GONĚC, Vladimír (ed.): *Česko-slovenská historická ročenka 2000*. Masarykova univerzita v Brně, Brno 2000, s. 75–139. Materiály ze seminářů 1996–1999 vydala dnešní katedra historie ve dvou sbornících: MELANOVÁ, Miloslava (ed.): *Česko-slovenské vztahy – Slovensko-české vztahy. Liberecký seminář 1996, 1997*. Technická univerzita v Liberci, Liberec 1998; MELANOVÁ, Miloslava (ed.): *Česko-slovenské vztahy – Slovensko-české vztahy. Liberecký seminář 1998, 1999, I. Češi a Slováci v roce 1848. II. Česká a slovenská společnost 1948–1967*. Technická univerzita v Liberci, Liberec 2000.

3 Ústav politických věd vydal příspěvky z jednoho semináře, viz MADARÁSOVÁ, Jitka (ed.): *Česká a slovenská společnost v období normalizace – Slovenská a česká spoločnosť v čase normalizácie*. Veda, Bratislava 2003.

4 Více viz MELANOVÁ, Miloslava: *Dvě desetiletí česko-slovenských diskusí a setkávání v Liberci*. In: *Fontes Nissae*, XII/ 2011, s. 311–329.

slova Roberta Kvačka, vyjadřující kontinuitu se semináři pořádanými v minulosti, stejně jako návštěva vybrané liberecké památky (zámecká kaple, radnice, Liebiegova vila, historická budova lázní adaptovaná jako výstavní prostor Oblastní galerie v Liberci) a přátelské posezení po skončení prvního dne jednání.

Ve dnech 23. a 24. srpna 2012 se konal první ročník výše uvedeného pětiletého cyklu (celkově 22. ročník) na téma Komunističtí intelektuálové a proměna jejich vztahu ke KSČ (1945–1989). Po úvodním slovu Roberta Kvačka a základním referátu Jana Rychlíka, věnovanému problematice českých a slovenských intelektuálů a jejich vztahu ke komunistické straně v kontextu postoje inteligence v dalších sovětizovaných zemích střední a východní Evropy, následovala pódiová diskuse ke stanovenému tématu, které se zúčastnili Jan Mervart, Vítězslav Sommer, Norbert Kmeť a Juraj Marušiak. Odpolední program byl vyhrazen referátům o vybraných osobnostech. Jiří Křesťan se zabýval komplikovanou osobností historika, muzikologa, literárního vědce a politika Zdeňka Nejedlého, spolutvůrce kulturní politiky poúnorového komunistického režimu. David Kovařík pak představil historika, publicistu a dlouholetého funkcionáře KSČ Paula Reimanna, jehož osud byl v poválečném Československu komplikován jak německou národností, tak židovským původem. Literární vědec Ján Gavura seznámil posluchače s intelektuálním i politickým působením básníka, publicisty a komunistického politika Ladislava Novomeského. Zdeněk Dokočil se poté věnoval českému historikovi Milanu Hüblovi, který mj. v šedesátých letech 20. století významně napomohl Gustávu Husákovi k návratu do politického života, aby posléze v sedmdesátých letech strávil řadu let ve vězení. Celý blok uzavřel Adam Hudek příspěvkem o jednom z významných slovenských historiků, Ľubomíru Liptákovi.

Dopolední program druhého dne byl věnován didakticko-pedagogickému bloku. Na jeho úvod vystoupili Jaroslav Pinkas a Kamil Činátl. Jaroslav Pinkas se věnoval ideologické prezentaci intelektuála v komunistické propagandě, především v normalizační filmové a televizní tvorbě. Kamil Činátl svůj referát zaměřil na divadlo jako symbolické centrum kulturní paměti, a to především na roli Národního divadla v kulturní paměti českého národa. Po diskusi oba přednášející vedli workshopy pro účastníky semináře, kteří se – volně inspirováni předchozími referáty – snažili seznámit přítomné s možnostmi využít daných témat pro didaktické potřeby. Tuto část zakončil Andrej Findor příspěvkem, v němž sledoval, jakým způsobem jsou reflektovány počátky slovenských národních dějin od příchodu Slovanů po utvoření uherského království v učebnicích dějepisu od roku 1918 do současnosti. Páteční odpoledne zaplnil filmový seminář připravený Petrem Kopalem, který na základě komentovaných ukázek z filmů a televizních seriálů představil několik archetypů intelektuálů a proměnu jejich zobrazování v televizní a filmové tvorbě.

Následující ročník (celkově 23.) byl nazván Informační boj o Československo / v Československu. V jeho rámci byla reflektována především propaganda KSČ v období nástupu k moci po druhé světové válce, i jako strany držící monopolní

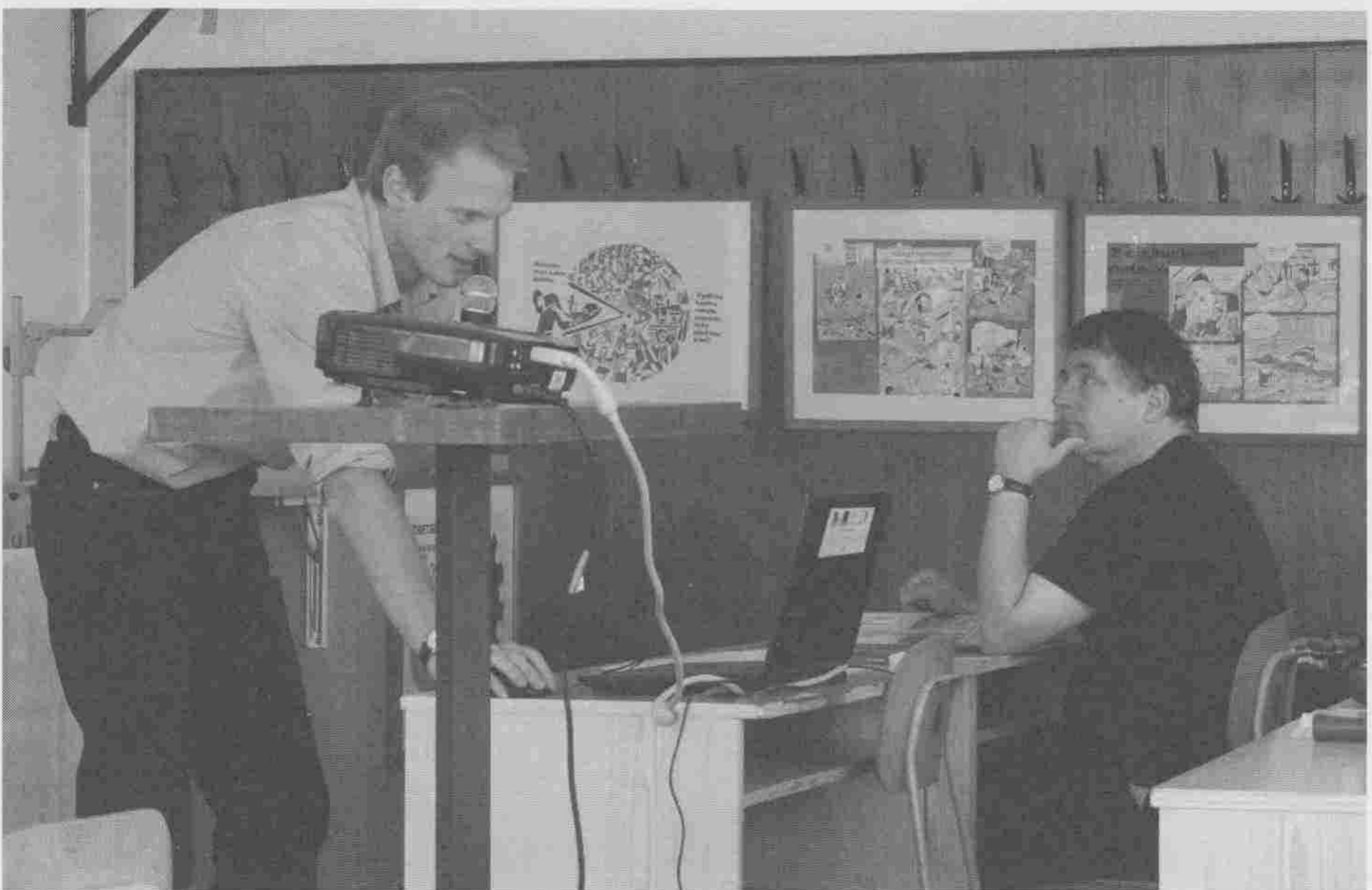
Zahájení 23. ročníku semináře v roce 2013; zleva dr. Jaroslav Pažout (katedra historie FP TUL), děkan FP TUL doc. Miroslav Brzezina, prorektor TUL prof. Jiří Kraft, výkonná ředitelka VNJH Mgr. Jana Švábová, prof. Robert Kvaček (katedra historie FP TUL), ředitel ÚSTR Mgr. Zdeněk Hazdra a prof. Jan Rychlík (katedra historie FP TUL).

moc v zemi, směřovaná jak k legitimizaci a prosazení jejích cílů, tak k potírání skutečných i zdánlivých nepřátel. Pozornost byla věnována i propagandistickému působení protivníků komunistického režimu. Úvodního slova se tradičně ujal Robert Kvaček. Poté přednesl Jan Rychlík také již tradiční základní příspěvek nazvaný Komunistická propaganda v Československu 1945–1989 z hlediska tematického. Odpolední program byl vyhrazen šesti případovým studiím. Jan Lomíček se věnoval proměnám obrazu Sovětského svazu v Československu v letech 1945–1989, Katarína Gatialová tématům objevujícím se v poválečném politickém plakátu, jejich zobrazování a osobnostem tvůrců těchto plakátů. Prokop Tomek se zaměřil na působení československého vysílání Radia Svobodná Evropa od jeho zahájení v roce 1951 do roku 1956. Petr Blažek analyzoval vnímání normalizačního režimu optikou československého disentu, Norbert Kmeť naopak propagandistické působení tohoto režimu ve vztahu k církvím. Na závěr nastínil Zdeněk Doskočil na příkladu Gustáva Husáka možnosti využití rozboru audiovizuálních záznamů projevů komunistických politiků.

Dopoledne následujícího dne bylo opět vyhrazeno didakticko-pedagogickému bloku. Zahájil ho Jaroslav Pinkas příspěvkem o možnostech didaktického využití normalizační propagandy, přičemž představil vzdělávací DVD Česká společnost 1969–1989. Jaroslav Najbert se v referátu nazvaném Propaganda jako hra. Jak si „hrát“

s propagandou ve výuce podělil o své zkušenosti s aplikací dobových karikatur ve vyučovací hodině. Hana Havlůjová se věnovala možnostem (či spíše nemožnostem) využít Národní památník na Vítkově pro vzdělávací účely. V následné pódiové diskusi se Zdeněk Beneš, Josef März a Viliam Kratochvíl zamýšleli nad tím, jak tematizovat propagandu ve výuce, nakolik se v ní vymezovat vůči současné politické propagandě a do jaké míry je samotná výuka propagandou. Poté proběhly dva workshopy vedené Jaroslavem Pinkasem a Jaroslavem Najbertem, jejichž cílem bylo praktické procvičení využití tématu propagandy ve výuce. Páteční odpoledne bylo věnováno filmovému semináři. Kateřina Lozoviuková představila podoby filmové propagandy v Československu v padesátých letech a Petr Kopal sledoval stejné téma pro období tzv. normalizace. Pohled z druhé strany na protikomunistickou americkou propagandu přinesl příspěvek Michala Ulvra. Zpestřením byla výstava propagandistických plakátů.

V letošním roce se seminář konal ve dnech 21. a 22. srpna 2014. Po úvodním slovu Roberta Kvačka následovaly dva základní koreferáty. Martin Franc se věnoval každodennímu životu v Československu v padesátých a šedesátých letech 20. století, Jan Rychlík na něj navázal analýzou každodennosti v období tzv. normalizace, kterou doprovodil i fotografickými ukázkami dobových reálií, pro řadu mladších účastníků semináře již neznámých. Odpolední program tvořily čtyři referáty, představující případové studie. Petr Bednařík analyzoval vliv médií na formování každodenního

Jaroslav Najbert (Ústav českých dějin FF UK v Praze) a prof. Jan Rychlík (vpravo) u výstavy osvětových a propagandistických plakátů ze sedmdesátých let; 23. 8. 2013.

života československého obyvatelstva, Zuzana Beňušková využití svátků komunistickým režimem jako nástroje „politického marketingu“. Alžběta Čornejová se zabývala organizováním odborových rekreací v Československu v letech 1948–1968. Miroslav Vaněk nastínil podoby neoficiálních a polooficiálních kulturních aktivit mládeže v Československu v období tzv. normalizace.

Druhý den byl zahájen referátem Márie Tonkové, věnovaným výuce soudobých dějin, především s ohledem na každodenní život, na slovenských školách. Jaroslav Pinkas uchoopil z hlediska možného didaktického využití problematiku mládeže a zábavy v padesátých letech 20. století a Kamil Činátl téma proměny životního stylu z perspektivy rodiny. Na tyto příspěvky navázala pódiová diskuse, jejíž účastníci Mária Tonková, Kamil Činátl a Zdeněk Beneš se zamýšleli nad možnostmi a problémy výuky každodennosti v soudobých dějinách na školách. Páteční odpoledne bylo vyhrazeno filmovému semináři. Vystoupil zde opět Jaroslav Pinkas, který se věnoval obrazu nakupování v sedmdesátých letech v dobové i současné televizní a filmové produkci. Petr Kopal se poté zabýval sledováním televize v období tzv. normalizace. Jakýmsi západním pendantem k příspěvku Jaroslava Pinkase bylo vystoupení Michala Ulvra věnované nakupování a s ním spojeným reklamám v padesátých letech v USA.

Účastníci 24. ročníku libereckého semináře při návštěvě Liebiegovy vily; 21. 8. 2014.

Průběh semináře se každý rok vyznačuje bohatou diskusí. Stabilní zájem o celou akci dokládá počet šedesáti až osmdesáti registrovaných účastníků. Pořadatelé si jako důležitý cíl stanovili, aby se přednesené referáty staly každý rok základem pro přípravu kolektivní monografie k danému tématu, a to vždy k termínu konání následujícího ročníku semináře. Tento záměr se zatím podařilo naplnit pro semináře věnované komunistickým intelektuálům a jejich vztahu ke KSČ a propagandě v Československu v letech 1948–1989,⁵ v současnosti je připravována publikace z letošního semináře o každodenním životě v Československu.

Příští seminář plánovaný na 20. a 21. srpna 2015 se bude zabývat různými aspekty života na hranicích Československa, a to jak se zeměmi sovětského bloku, tak se Spolkovou republikou Německo a Rakouskem. Poslední ročník pětiletého cyklu Československo v letech 1945–1989 bude v roce 2016 pravděpodobně věnován zemědělcům jako jedné ze sociálních skupin československého obyvatelstva.

5 PAŽOUT, Jaroslav (ed.): *Komunističtí intelektuálové a proměna jejich vztahu ke KSČ (1945–1989)*. Ústav pro studium totalitních režimů – Technická univerzita v Liberci, Praha 2013; PAŽOUT, Jaroslav (ed.): *Informační boj o Československo / v Československu (1945–1989)*. Ústav pro studium totalitních režimů – Technická univerzita v Liberci, Praha 2014.